PALEO-AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1996

8

RuG

Auteursrechten voorbehouden
Copyright 1997, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen
Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, R*u*G
Omslag: opgraving van het poortgebouw van het blokhuis te Stavoren, pp. 124-128
Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien
Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90 367 0632 7

PALEO-AKTUEEL

8

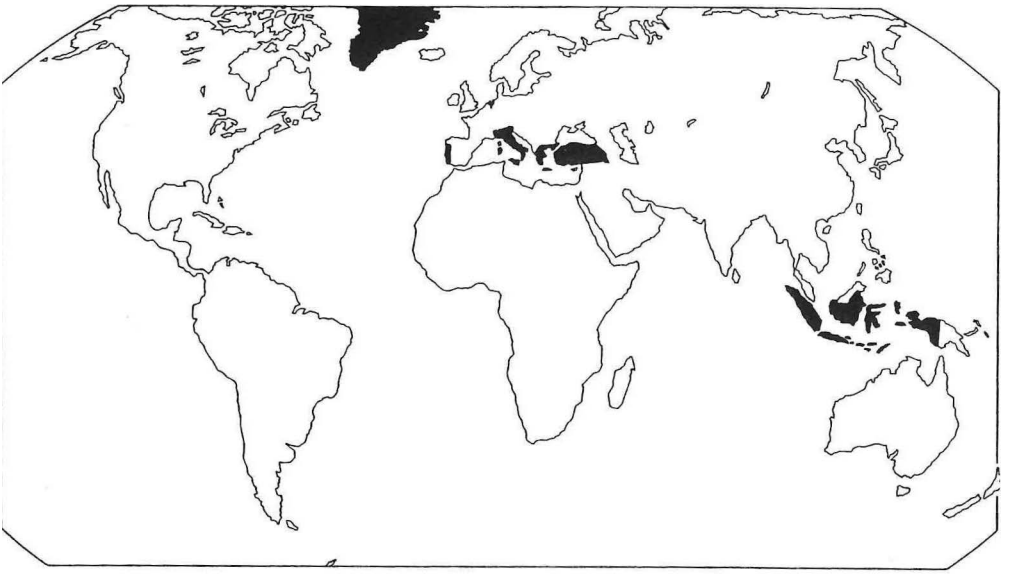
redactie

Mette Bierma
Jurjen M. Bos
Otto H. Harsema

Vakgroep Archeologie

Groningen, 1997

In deze aflevering: Griekenland, Groenland, Indonesië, Italië, Nederland, Portugal, Turkije.

In deze aflevering uit Noord-Nederland: 1. Delfzijl; 2. Lageland; 3. Haren; 4. Jelsum; 5. Wijnaldum; 6. Rewert; 7. Leeuwarden; 8. Stavoren; 9. Rijs; 10. Oldeholtwolde; 11. Anlo; 12. Gasteren; 13. Balloo; 14. Rolde; 15. Borger; 16. Darp; 17. Meppen.

INHOUD

L.J.M. VAN ES & K. WALCH
Een vondst van reuzenhert bij Delfzijl (Gr.) 9

G.J. BARTSTRA
Het Toaliaan 11

D. STAPERT & L. JOHANSEN
Het *ANALITHIC*-project en de werktuigen van Oldeholtwolde (Fr.) 15

D. STAPERT & G.R. BOEKSCHOTEN
Ruimtelijke patronen rondom de haard van Oldeholtwolde (Fr.) 20

L. JOHANSEN & D. STAPERT
Vuurmakers uit paleo-Eskimonederzettingen in West-Groenland 24

M.J.L.Th. NIEKUS, J.P. DE ROEVER & J.L. SMIT
Een vroeg-mesolithische nederzetting met tranchetbijlen bij Lageland (Gr.) 28

S. BOTTEMA & A. WALSWEER
De hazelaar, gesponsord door het klimaat of door de mens? 33

H. BUITENHUIS
Asıklı Höyük: vroege domesticatie en veeteelt 38

J.N. LANTING & A.L. BRINDLEY
Dateringen voor oorsprong en verspreiding van de Europese boomstamkano 43

J.N. LANTING
Het zogenaamde hunebed van Rijs (Fr.) 47

A.L. BRINDLEY
Het gebruik van megalietgraven in Noord-Nederland 51

A.D. NEVES ESPINHA
Megalithische monumenten in Évora-Reguengos de Monsaraz (Port.) 55

F.A. VEENMAN
Landevaluatie in de Pontijnse regio (Zuid-Latium, Italië), dateringsproblemen rond een bronstijd-akkerbouwfase 59

M. KLEIBRINK
Weven voor de godin: een labyrint 63

M. ESSINK
De vondstcontext van bronzen speerpunten, dolken, zwaarden, messen en hals- en armringen uit Noord-Nederland 68

M.J.M. DE WIT
Een aantal bijzondere Drentse grafvondsten uit de vroege en midden-ijzertijd 71

W. PRUMMEL & M.C.V. VINK
Dierenbotten uit Argos op het voormalige BAI in Groningen 74

E.J. DROST
Nederzettingen en landschap in het stroomgebied van de Astura, Zuid-Latium, Italië 79

P.A.J. ATTEMA, A.J. NIJBOER & G.J.M. VAN OORTMERSSEN
Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome (3), het aardewerkonderzoek 84

Y. DIJKSTRA, H.R. REINDERS, V. RONDIRI & Z. MALAKASIÓTI
Van Duivelsberg tot Rode Rots: de survey van 1996 in de vlakte van Almiros (Griekenland) 89

H. WOLDRING, R.T.J. CAPPERS & H.R. REINDERS
Veldwerk in de vlakte van Antiochië 93

S. BOTTEMA, A. SARPAKI, H.R. REINDERS & N. MACGILLAVRY
Minoïsch Kreta en de uitbarsting van Santorini 97

J.M. BOS, J. SCHEFFER & J.H. ZWIER
Een terpzool bij Rewert (gem. Littenseradiel, Fr.) 100

C. VERMEEREN & J. SCHELVIS
Ondernemers in archeologie. Een factor van belang binnen het Nederlandse archeologische bestel 102

J.T. ZEILER
Offers en slachtoffers. Faunaresten uit de Fortunatempel te Nijmegen (2e eeuw n.Chr.) 105

J.M. BOS & A.J. NIJBOER
Koninklijke patronage: de edelsmid van Wijnaldum (Fr.) 108

A.J. NIJBOER & C. TULP
De vloer van een smidse te Wijnaldum (Fr.) 111

D.A. GERRETS
Waarom was de eigenaresse van de fibula van Wijnaldum een koningin? 115

H.A. GROENENDIJK, P.B. KOOI & M.J.L.Th. NIEKUS
Een Olde Hof te Haren (Gr.) 118

A. JAGER
Camminghaburg te Leeuwarden en Dekemastate te Jelsum (Fr.) 121

A. UFKES
Het archeologisch onderzoek van het 'Blokhuis' te Stavoren, gem. Nijefurd (Fr.) 124

J.M. BOS & G.J. DE LANGEN
Prospectie, tussen drijfzand en beleid: Stavoren (gem. Nijefurd, Fr.) 129

Voorwoord

Deze achtste aflevering van *Paleo-aktueel* geeft een eerste indruk van enige van de onderzoeksactiviteiten van de vakgroep Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen in 1996.

Een belangrijke gebeurtenis voor het onderzoek in dat jaar was ook de toewijzing van twee grote projecten door de Stichting voor Historische Wetenschappen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Het Italische project hangt nauw samen met het werk dat door P.J.A. Attema en anderen in deze en eerdere *Paleo-aktueel*s is beschreven. Dit onderzoek wordt samen met de Vrije Universiteit uitgevoerd. Het andere project, samen met de Universiteit van Amsterdam over de opkomst van het Friese koninkrijk, is voortgekomen uit de opgravingen in Wijnaldum, waarover eveneens uitvoerig is bericht.

In totaal zullen acht promotie-onderzoekers en twee post doc-onderzoekers de gelederen van de drie instituten komen versterken.

Paleo-aktueel houdt U op de hoogte.

ONDERNEMERS IN ARCHEOLOGIE. EEN FACTOR VAN BELANG BINNEN HET NEDERLANDSE ARCHEOLOGISCHE BESTEL

Caroline Vermeeren[1] en Jaap Schelvis[2]

Iedereen die het afgelopen jaar een archeologisch congres of symposium heeft bezocht, of notitie heeft genomen van het toenemend aantal keren dat de rol van de archeologie wordt genoemd in de media, moet onderhand wel doordrongen zijn van het feit dat het Nederlandse archeologische bestel danig in beroering is. Het lijkt wel of er geen archeologische instantie is die ontkomt aan een algehele heroriëntatie of zelfs reorganisatie. Vaak wordt hierbij dan verwezen naar de implementatie van het verdrag van Malta, in één adem genoemd met de schaalvergroting waarbij de vinex-locaties, de hogesnelheidslijn (HSL) en niet te vergeten de Betuwelijn als boegbeelden fungeren.[3] Deels hiermee samenhangend zijn discussies ontstaan die zich onder andere toespitsten op vragen met betrekking tot opgravingsbevoegdheid en kwaliteitscontrole. Wie zouden al dit werk moeten of kunnen uitvoeren? Ligt er wellicht een nieuwe rol van betekenis bij de provincies? Is het mogelijk of wenselijk dat de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek zich opsplitst in een theoretisch kenniscentrum en een praktisch archeologisch dienstencentrum? In hoeverre kunnen de universiteiten hun rol in het wetenschappelijk onderzoek handhaven onder de druk van steeds grotere budgettaire beperkingen of moeten ook zij proberen een graantje mee te pikken van het grote geld? Wie controleert wie bij dit alles en waar ligt de grens tussen wetenschappelijk verantwoord onderzoek van ons cultureel erfgoed en de commerciële exploitatie van een bodemschat door elkaar beconcurrerende opgravingsbedrijven?

Bij al deze commotie rond het Nederlandse archeologische bestel blijft het overigens wel merkwaardig, zeker voor een vakgebied dat zich met name op het verleden richt, dat er vooral veel aandacht lijkt te worden geschonken aan toekomstige ontwikkelingen al dan niet in de vorm van onheilsscenario's. Er heeft zich namelijk de afgelopen tien jaar in Nederland een verandering voltrokken die weliswaar heel geleidelijk heeft plaatsgevonden, maar waarvan de consequenties wellicht van dezelfde orde van grootte zijn als het verwachte effect van het verdrag van Malta voor de Nederlandse archeologie. De verandering waar op gedoeld wordt betreft de opkomst en groei van een nieuwe groep van mensen die op bedrijfsmatige wijze betrokken is bij de archeologie, met andere woorden: Ondernemers in Archeologie. Wie deze mensen zijn, waar hun activiteiten uit bestaan en wat hun betekenis is binnen het Nederlandse archeologische bestel, zal in deze bijdrage worden toegelicht.

Wie vormen deze groep Ondernemers in Archeologie en waar komen zij vandaan? In de loop van de jaren tachtig vonden er twee ontwikkelingen plaats als gevolg van de eerste bezuinigingsronden aan de Nederlandse universiteiten: in de eerste plaats werden er relatief veel mensen voor korte periodes aangesteld, bijvoorbeeld om gespecialiseerd promotie-onderzoek uit te voeren. Daarnaast ontstond een groeiende behoefte aan relatief grootschalige archeologische surveys, die de capaciteit en flexibiliteit van de inkrimpende universitaire instituten te boven gingen. Veel mensen binnen het Nederlandse archeologische bestel stonden op een bepaald moment in hun carrière, bijvoorbeeld na hun specialistische studie of promotieonderzoek, hierdoor voor de keuze zich om te laten scholen of te kiezen voor het onzekere pad van het ondernemerschap. Zeker een aantal jaren geleden, toen er nog tamelijk wantrouwig werd aangekeken tegen freelance onderzoek binnen de archeologie, lag die laatste keuze niet voor de hand. Er heeft binnen de groep dan ook een vorm van 'natuurlijke selectie' plaatsgevonden waardoor slechts diegenen die uit werkelijke gedrevenheid, en interesse voor het vak de risico's van het ondernemerschap aandurfden

overbleven. De overgrote meerderheid van deze groep ondernemers bestaat uit mensen met een solide archeologische achtergrond: afgestudeerde archeologen, kunsthistorici, biologen, bodemkundigen, fysisch-antropologen etc. die werken binnen of aan de grenzen van de archeologie. De achtergrond van deze ondernemers is al net zo gevarieerd als het pakket aan diensten dat zij aanbieden.

Wat hebben de Ondernemers in Archeologie op dit moment zoal te bieden? In feite beslaan de activiteiten het volledige archeologische spectrum, te beginnen met alle vormen van non-destructief veldwerk, organisatie en ondersteuning van opgravingen. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de meest moderne en geavanceerde technieken en apparatuur voor bijvoorbeeld slijpplaatjesonderzoek of bodemweerstandsmetingen. Naast wetenschappelijke analyses van archeologische sporen verzorgen de ondernemers ook het gehele scala aan biologisch onderzoek: paleobotanisch van dendrochronologie tot palynologie en van het onderzoek van hout, zaden en vruchten tot landschapsreconstructies en visualisaties; onderzoek van dierlijk materiaal omvat zowel alle aspecten van botonderzoek als ook specialismen zoals leeronderzoek en de studie van insecten en mijten. Ook het onderzoek van menselijk skeletmateriaal, zowel van inhumaties als crematies behoort tot de mogelijkheden. Naast het onderzoek vormt ook presentatie in de breedste zin van het woord een belangrijk onderdeel van het dienstenpakket van de Nederlandse archeologische ondernemers. Tentoonstellingen, (populair)-wetenschappelijke publicaties, leskisten, reconstructies, illustraties, digitalisering van tekeningen van archeologische vondsten en presentaties op cd-rom en video vormen slechts een greep uit het volledige aanbod op dit gebied. Alle oudheidkundige voorwerpen kunnen op professionele wijze geconserveerd en gerestaureerd worden. Verder bestaan er nog bedrijven die activiteiten verrichten variërend van de organisatie van archeologische reizen, congressen of middeleeuwse schouwspelen tot advisering en verzorging van beleidsnota's. Uit het bovenstaande komt één ding duidelijk naar voren: wat betreft expertise en aanbod van diensten op archeologisch gebied hebben de ondernemers op dit moment meer in huis dan de universitaire instituten of de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Dat het allang niet meer gaat om wat gehobby in de marge blijkt ook wel uit de cijfers: het afgelopen jaar waren er in Nederland ten minste 35 bedrijven gevestigd die zich voor het grootste deel van hun activiteiten op de archeologie richtten. Deze bedrijven leverden samen ten minste 70 fulltime arbeidsplaatsen op en hadden een gezamenlijke jaaromzet van meer dan 5,5 miljoen gulden.

Deze bijdrage is niet bedoeld als reclame voor het archeologisch ondernemerschap, daarvoor bestaan meer geëigende media, maar wil slechts een beeld schetsen van een ontwikkeling binnen het Nederlandse archeologische bestel die tamelijk onderbelicht is gebleven in het tumult van de 'Malta-discussies'. Sinds kort bestaat er een informele overlegstructuur van Ondernemers in Archeologie, niet om de zoveelste archeologische organisatie te vormen, maar puur om te komen tot een betere en efficiëntere samenwerking en informatie-uitwisseling. In plaats van een verregaande versnippering trachten wij te komen tot optimale bereikbaarheid voor alle betrokken partijen. Er zijn gemeenschappelijke belangen die wij, door ons gezamenlijk te presenteren, beter hopen te kunnen behartigen, bijvoorbeeld bij beleidsmakers. Wat is de zin van miljoeneninvesteringen door de overheid in nieuwe structuren als dienstencentra, wanneer er een groep ondernemers bestaat die al jaren voor eigen risico aan de weg timmert in de Nederlandse archeologie, en alles te bieden heeft wat de archeoloog zich maar kan wensen? Hebben we hier te maken met één van die schemergebieden van concurrentievervalsing waartoe de privatisering van overheidsinstanties al eerder heeft geleid, of is men eenvoudigweg niet op de hoogte van ons bestaan?

Summary

Attention is drawn to the emergence of a class of freelance archaeological specialists in the Netherlands. Their background, the scope of their activities and their importance are discussed in the light of the rapidly changing Dutch archaeological scene.

Noten

1. BIAX Consult, Roetersstraat 8hs, 1018 WC Amsterdam, tel: 020-4311456. E-mail: BIAX@xs4all.nl.
2. ScaraB, Alkumaheerd, Wirdumerweg 1, 9917 PA Wirdum (Gr.).
3. Hoewel de in deze bijdrage geschetste ontwikkeling een landelijk karakter heeft, moeten de gevolgen voor de archeologie van Noord-Nederland niet worden onderschat. De grote infrastructurele projecten zoals de Betuwe-lijn komen dan wel niet in de buurt van de noordelijke provincies, ze zullen wel zeer veel aandacht opeisen en zowel financiële als personele middelen aantrekken, waardoor nog moet worden afgewacht of het effect op de archeologie in deze regio wel zo positief zal zijn.